

О. М. Макеєва,
кандидат юридичних наук

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: maklena72@ukr.net

Мета: у статті досліджуються теоретико-правові засади правової комунікації судової влади. Аналізуються принципи гласності та відкритості правосуддя. **Методи дослідження:** у роботі застосовувались загальнонаукові, історичні, соціологічні, статистичні та порівняльні методи. **Результати:** з'ясовано поняття правової комунікації судової влади, її форми та способи. Зроблено висновок про те, що правова комунікація судової влади є важливим чинником реалізації принципу гласності та відкритості правосуддя, підвищення ступеня довіри громадян до суду в умовах інформаційно-правового суспільства. **Обговорення:** пошук напрямів удосконалення правової комунікації судової влади.

Ключові слова: право; комунікація; правова комунікація; принципи гласності та відкритості; судова влада; інформаційно-правовий простір.

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах становлення інформаційного суспільства в Україні виникають нові підходи до правового регулювання суспільних відносин та нові вимоги до виконання функцій органами державної влади, зокрема, судовою владою.

У Стратегії реформування судової влади, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, одним із завдань реформування судової влади визначено підвищення ступеня довіри суспільства до органів судової влади та суміжних правових інститутів. Крім того, одним із напрямів реформування судової системи є забезпечення прозорості та відкритості здійснення правосуддя [1].

Зазначені завдання можуть бути реалізовані через інформування громадян про діяльність судової влади шляхом створення комунікативних систем та використання різних способів правової комунікації. В умовах становлення інформаційно-правового суспільства актуальним є наукове дослідження правової комунікації судової влади, визначення її сутності, форм та способів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії права комунікативну концепцію права вивчали такі зарубіжні та вітчизняні вчені як С. Алексєєв, М. Василик, А. Поляков, Г. Почепцов, А. Токарська, Ю. Хабермас, І. Честнов, К. Ясперс. Важливе значення для дослідження даної проблематики мають праці М. Вітрука, Р. Калужного, В. Нерсесянца, О. Омельчука, В. Скитовича, В. Чиркіна, в яких розкрито поняття і сутність судової влади, її соціальне та юридичне призначення. Теоретичні та практичні питання комунікації судової влади досліджено в працях А. Алексєєва, П. Гвоздик, М. Закаблук, М. Логунової, О. Овсяннікової, В. Петренко та інших. Проте проблеми правової комунікації судової влади є недостатньо вивченими.

Метою наукової статті є з'ясування сутності, форм та способів правової комунікації судової влади.

Виклад основного матеріалу. У сучасному цивілізованому світі важлива роль у політичній системі суспільства належить комунікації між органами державної влади та суспільством. З позиції демократії саме правова комунікація є ключовим елементом при формуванні суспіль-

тва, в якому громадяни і держава відчують свій взаємозв'язок. Правова комунікація не може обмежуватися лише публікаціями законів, указів, рішень, вона повинна сприяти налагодженню взаємодії держави і громадян, стимулювати їх зацікавлене ставлення до всього, що відбувається в державі, брати участь у процесах державотворення.

На думку Л. Удовики, засади оптимізації правової системи України у комунікативній сфері передбачають оптимізацію її зв'язків з економічною, політичною, моральною системою українського суспільства шляхом покращення каналів комунікації, окрім іншого, й через упровадження відповідних світових і європейських правових стандартів у правотворчу, правозастосовну, правоохоронну, правозахисну і судову діяльність [2, с. 63].

Будь-які реформи, які відбуваються у державі, так чи інакше стосуються судової гілки влади. Судова система є ефективною тоді, коли забезпечене справедливе правосуддя та високий рівень довіри громадян до суду.

В Україні сьогодні є багато причин, що перешкоджають ефективності судової системи. Рівень довіри до судів залежить не лише від якості виконання ними основної функції – здійснення правосуддя, а від того, яка інформація доходить до суспільства про таку діяльність. В українському інформаційному просторі часто переважає негативна інформація про суди і суддів, що безумовно впливає на зниження рівня довіри. Однак те, що учасники провадження схильні більше довіряти судам, свідчить про можливість використання комунікаційних інструментів для підвищення довіри громадян до суду. Держава здійснює різноманітні заходи щодо забезпечення комунікаційної діяльності органі державної влади, щоб зробити їх відкритими та прозорими.

Можна погодитись із О. Кошовою, яка зазначає, що сучасна судова влада, незалежно від державної приналежності, є елементом інформаційного суспільства, що зумовлює потребу впровадження національної інформаційно-комунікаційної концепції судової влади України, яка включатиме співробітництво із засобами масової інформації, створення прес-центрів су-

дової влади з метою належного реагування як на запити громадянського суспільства, так і формування позитивного іміджу самої судової системи [3, с. 16].

Здійснення правосуддя як одного із видів діяльності держави передбачає гласність та відкритість при розгляді й вирішенні всіх юридичних конфліктів, що є загальноновизнаними у демократичному суспільстві. Ці найважливіші принципи судочинства та процесуальної діяльності мають свою історію становлення та розвитку і своїми витокami сягають у часи Стародавнього Риму, до класичного римського права, де довгий період часу існувала сувора монополія конкретного кола осіб (понтіфіків), які мали повноваження роз'яснювати та тлумачити закони, надавати консультації з питань права, займатися складанням позовів.

В історії римського права прийнято вважати, що у 304 році до н. е. секретар понтифіка Анія Клавдія Цека Гней Флавій обнародував календар днів, у які найкраще розпочинати судовий процес та збірник процесуальних формул (*actiones*), які довгий час тримали в таємниці понтифіки. Крім того, у 253 році до н. е., коли понтифіком став представник плебеїв Тіберій Курунканій, він запровадив практику надання відповідей на запити громадян і судових магістратів (*responsa*) не в таємній оракульській формі, а публічно [4, с. 110]. З цього моменту прийнято вести відлік гласності та відкритості судочинства.

Принципи гласності та відкритості закріплені у міжнародних стандартах з метою належного функціонування правосуддя. Так, у Загальній декларації прав людини є вимога про необхідність забезпечення природного і невід'ємного права кожної людини на розгляд її справи «гласно та із додержанням усіх вимог справедливості незалежним та неупередженим судом». Також у ній йдеться про гласність як необхідний складник презумпції невинуватості [5]. Відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, публічний розгляд справи є важливим елементом справедливого судового розгляду, а судові рішення має проголошуватися публічно [6].

За даними Eurobarometer, найвищий у ЄС рівень довіри до судів характерний переважно для північних країн, а також окремих країн Центральної Європи – Данії (станом на листопад 2018 року – 88%), Фінляндії (84%), Швеції (83%), Нідерландів (80%), Австрії (73%), Німеччини (70%). Найнижчий рівень довіри в ЄС демонструють країни колишнього соціалістичного табору – Болгарія (19%), Словенія (23%), Хорватія (24%) [7].

З метою забезпечення довіри громадян до судової гілки влади потрібне широке використання різних комунікаційних технологій: телебачення, радіо, пресу, бюлетені тощо. Саме засоби масової інформації (ЗМІ) доносять до суспільства інформацію про судочинство, а відсутність налагодженої комунікації ускладнює роботу судів, створює негативний імідж судової системи, провокує недовіру й агресію громадян. З метою забезпечення реалізації принципів гласності та відкритості суду, важливою стає правова комунікація судової влади.

Право – це інструмент комунікації (юридична мова), що використовується для переконання одного іншим. Наприклад, прокурором, суддею під час доведення необхідності засудження підсудного. Юридична мова стає чимось іншим, ніж питанням логіки, чимось більшим, ніж ораторське мистецтво [8, с. 35].

Гласність і відкритість судової влади слідує із загального обов'язку правової демократичної держави висвітлювати діяльність державних органів. В Україні існує низка нормативних актів, що передбачають правову комунікацію, зокрема, оприлюднення правової інформації як однієї з основних умов реалізації принципу гласності під час взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства. Це Конституція України (1996 р.), Закони «Про інформацію» (1992 р.), «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» (1997 р.), «Про доступ до судових рішень» (2006 р.), «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (2006 р.), «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р.) та інші. До винятків нале-

жать випадки, передбачені Законом України «Про державну таємницю» (1994 р.).

Аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити такі процесуальні аспекти принципу гласності й відкритості судочинства: інформування усіх юридично зацікавлених громадян про дату, час, і місце судового розгляду; право бути присутнім під час розгляду своєї справи в суді; право ознайомитися із матеріалами судової справи та судовим рішенням особам, визначених законом; фіксація ходу судового засідання та його транслявання технічними засобами суду [9, с. 35].

Правова комунікація визначається, по-перше, як правоутворення комунікації соціуму і правової системи, за якого остання реагує на суспільні потреби й очікування, що складаються з потреб і очікувань конкретних людей, по-друге, як реалізація права, тобто комунікативний процес узгодження поведінки людини (широких верств соціуму) з інформацією, сформульованою в нормах права. У цих інтерактивних процесах задіяний суб'єктивний людський фактор [10, с. 80, 84-85].

ЗМІ як суб'єкти правової комунікації можуть проводити власні дослідження і аналіз діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, давати їм оцінку, коментувати.

Будь-яке суспільство не може існувати без комунікаційного обміну, який пов'язаний зі збором, накопиченням, переробкою і поширенням за допомогою правової мови інформації, яка під час здійснення соціально-правових комунікацій стає правовою.

Правова комунікація суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності, вважає М. Погосян, є станом і процесом свідомого обміну змістовною інформацією з використанням об'єктивно доступних технологічних способів для належного виконання завдань та повноважень судами, органами правопорядку та правозахисниками, формування довіри громадян до цих суб'єктів і підтримання правопорядку [11, с. 80, 84-85].

В умовах інформаційного суспільства правова комунікація та інформаційно-правовий обмін між членами суспільства необхідний, оскільки

вони є запорукою узгодженості дій і забезпечують єдність громади в досягненні соціально значимої мети: реалізацію прав і свобод громадян.

Можна запропонувати таке поняття правової комунікації судової влади – це сукупність процесів і форм із використанням належних способів, які забезпечуються суб'єктами судової влади для належного виконання завдань і повноважень судами, реалізації принципів відкритості та гласності судового процесу, підвищення ступеня довіри громадян до судової системи.

Для успішної комунікації необхідна комунікаційна стратегія суду – стратегічне планування з використанням комунікацій, залученням ресурсів та чіткими часовими межами, що полягає в налагодженні діалогу між судовою владою, її органами, громадськістю та ЗМІ, а також усередині самої судової системи, у створенні довірливих відносин з усіма зацікавленими сторонами.

За останні роки в Україні здійснено ряд заходів для розвитку комунікацій судової влади із населенням. У багатьох судах запроваджено посади прес-секретарів, визначено суддів-спікерів, створено єдиний прес-центр судової влади. За допомогою різних проектів міжнародної технічної допомоги проведено тренінги для тих представників судової системи, які відповідають за комунікацію. У 2017 році створено Комунікаційний комітет системи правосуддя, який складається з керівників Вищої ради правосуддя, Верховного Суду, Ради суддів України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Державної судової адміністрації України. Важливим є схвалення Концепції прямих зв'язків судів із громадськістю.

На підставі проведеного дослідження, можна запропонувати такі форми правової комунікації судової влади: інформаційна, що зумовлена правом громадян отримувати інформацію щодо змісту діяльності органів судової влади; процесуальна, яка безпосередньо пов'язана з трансляцією судових процесів; організаційна, яка забезпечує проведення різних організованих судом заходів, що підвищує рівень комунікації суду з іншими соціальними інститутами та гро-

мадянами; електронна, що значно спрощує взаємодію суду з користувачами судових послуг.

Як відомо, електронне правосуддя має для України виняткове значення з огляду на складність нашої судової системи, специфіку процедур здійснення правосуддя і правосвідомість суддів. Електронне правосуддя, вважає В. Олійник, передбачає використання інформаційно-комунікативних технологій у здійсненні процесуального законодавства [12, с. 158].

Зазначені процеси відповідають європейським стандартам правосуддя, наближення до яких активізувалося після підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, де електронні публікації нормативних актів, судових рішень, інших даних про право і політику Європейського Союзу постійно використовуються та ґрунтуються на досягненнях інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Запроваджені форми правової комунікації судової влади, як показали результати досліджень, дали позитивні наслідки. Так, за результатами всеукраїнського опитування громадян рівень довіри до судової влади є одним із найнижчих серед органів державної влади: у 2015 році рівень довіри становив 5%, а у 2018 році – 16% опитаних довіряють судовій владі [13].

Серед ключових факторів зростання довіри до суду дослідники називають комунікацію судової влади з суспільством в цілому, не лише з користувачами послуг суду, та задоволеність учасників судових проваджень роботою суду.

Для забезпечення прозорості та гласності судового процесу можна виділити наступні способи правової комунікації судової влади. Ведення власного веб-сайту (порталу), що є офіційним засобом публікації інформації про діяльність судів загальної юрисдикції, інших органів і установ судової влади в мережі Інтернет, усі суди України мають офіційний сайт, що розміщений на єдиній платформі «Судова влада України». Важливими у правовій комунікації є коментарі та інтерв'ю суддів з журналістами, зокрема спеціальні навчальні заходи, тематичні семінари для профільних журналістів; розсилання інформації про діяльність судів безпосередньо в ЗМІ. Постійним популярним способом правової комунікації суду з громадою є дні відкритих две-

рей, які є освітніми, просвітницькими заходами, а цільовою аудиторією суди обирають школярів, студентів, представників медіа, громадських організацій та інших представників громади. Яскравим прикладом правової комунікації є запровадження і розвиток механізму транслявання судових засідань технічними засобами. Цікавим є спілкування працівників судів у соціальних мережах. Важливою у забезпеченні довіри до суду є організація роботи комунікаційної команди суду, зокрема прес-служби суду як структурної одиниці в суді, яка забезпечує взаємодію із засобами масової інформації та висвітлює інформацію про діяльність суду.

Висновки. Отже, правова комунікація судової влади – це сукупність процесів і форм з використанням належних способів, які забезпечуються суб'єктами судової влади для належного виконання завдань і повноважень судами, реалізації принципів відкритості та гласності судового процесу, підвищення рівня довіри громадян до судової системи. Форми правової комунікації судової влади: а) інформаційна, що зумовлена правом громадян отримувати інформацію щодо змісту діяльності органів судової влади; б) процесуальна, яка безпосередньо пов'язана з трансляцією судових процесів; в) організаційна, яка забезпечує проведення різних організованих судом заходів, що підвищує рівень комунікації суду з іншими соціальними інститутами та громадянами; г) електронна, що значно спрощує взаємодію суду з користувачами судових послуг. Способи правової комунікації судової влади: ведення власного веб-сайту/порталу, спілкування у соціальних мережах, коментарі та інтерв'ю працівників судів; комунікація з журналістами, організація судами просвітницьких заходів, днів відкритих дверей, трансляції судових процесів технічними засобами судів, організація роботи комунікаційної команди суду.

Література

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 трав. 2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

2. Удовика Л.Г. Правова система України в умовах глобалізаційних трансформацій. Запорізькі правові читання: матер. щоріч. Міжнар. наук.-практ. конф., 18 трав. 2018 р. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 61-64.

3. Кошова О.В. Судова влада як соціокультурний феномен: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12. Київ, 2016. 19 с.

4. Федущак-Паславська Г. Interpretatio у діяльності римських юристів. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2016. Вип. 63. С. 46-54.

5. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

7. Куйбіда Р., Жернаков М., Серєда М. Інструменти зміцнення довіри до суду в Україні. Аналітична записка (2019 р.). URL: <http://pravo.org.ua/img/books/files/156985161binstruments%20for%20strengthening%20confidence%20in%20the%20courts%20in%20uk>

8. Probert W. Law and Persuasion: the Language Behavior of Lawyers. *University of Pennsylvania Law Review*. 2013. Vol. 108. С. 35-58. <https://doi.org/10.2307/3310330>

9. Нормативно-правова база, яка забезпечує гласність та відкритість судів в Україні / укл.: Н. Боярський. Київ, 2019. 94 с.

10. Антонов М.В., Поляков А.В., Честнов И.Л. Коммуникативный подход и российская теория права. *Правоведение*. 2013. № 6. С. 78-95.

11. Погосян М.А. Когнітивні ознаки і дефініція правової комунікації суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 4 (25). Том 1. 2018. С. 30-34.

12. Олійник В. Теоретико-правові основи реалізації принципу гласності під час взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 4/2. 2016. С. 154-159.

13. Результати другого всеукраїнського опитування населення України щодо довіри до судової влади, судової реформи та сприйняття ко-

рупції, проведеного програмою USAID «Нове правосуддя» у 2018 році. URL: <https://newjustice.org.ua/uk/novini/rezultati-vseukrayinskih-opituvan-naselennya-ta-pravnikiv-yaki-ye-uchasnikami-sudovih-provazhen-shhodo-sudovoyi-sistemi-sudovoyi-reformi-ta-spriynyattya-koruptsiyi-za-2018-rik>.

References

1. Pro Stratehiiu reformuvannia sudoustroiu, sudochynstva ta sumizhnykh pravovykh instytutiv na 2015-2020 roky: Ukaz Prezydenta Ukrainy 20 trav. 2015 r. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

2. Udovyka L.H. Pravova systema Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh transformatsii. Zaporizki pravovi chytannia: mater. shchorich. Mizhn. nauk.-prakt. konf., 18.05.2018 / za zah.red. T.O. Kolomoiets. Zaporizhzhia: ZNU, 2018. S. 61–64.

3. Koshova O.V. Sudova vlada yak sotsiokulturnyi fenomen: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.12. Kyiv, 2016. 19 s.

4. Fedushchak-Paslavska H. Interpretatio u diialnosti rymskykh yurystiv. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Seriiia yurydychna. 2016. Vyp. 63. S. 46-54.

5. Zahalna deklaratsiia prav liudyny. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

6. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

7. Kuibida R., Zhernakov M., Sereda M. Instrumenty zmitsnennia doviry do sudu v Ukraini. Analychna zapyska (2019). URL: <http://pravo.org.ua/img/books/files/>

1569851616instruments%20for%20strengthening%20confidence%20in%20the%20courts%20in%20uk

8. Probert W. Law and Persuasion: the Language Behavior of Lawyers. *University of Pennsylvania Law Review*. 2013. Vol. 108. S. 35–58.

9. Normatyvno-pravova baza, yaka zabezpechuie hlasnist ta vidkrytist sudiv v Ukraini / ukl.: N. Boiarskyi. Kyiv, 2019. 94 s.

10. Antonov M.V., Poliakov A.V., Chestnov Y.L. Kommunikativnyi podkhod i rossiiskaia teoriia prava. *Pravovedenie*. 2013. № 6. S. 78–95.

11. Pohosian M.A. Kohnityvni oznaky i definitsiia pravovoi komunikatsii subiektiv sudovoi, pravookhoronnoi i pravozakhysnoi diialnosti. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 4 (25). Tom 1. 2018. S. 30-34.

12. Oliinyk V. Teoretyko-pravovi osnovy realizatsii pryntsypu hlasnosti pid chas vzaiemodii sudovoi vlady z instytutamy hromadianskoho suspilstva v Ukraini. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 4/2. 2016. S. 154-159.

13. Rezultaty drugoho vseukrainskoho opytuvannia naselennia Ukrainy shhodo doviry do sudovoi vlady, sudovoi reformy ta spryiniattia koruptsii, provedenoho prohramoiu USAID «Nove pravosuddia» u 2018 rotsi. URL: <https://newjustice.org.ua/uk/novini/rezultati-vseukrayinskih-opituvan-naselennya-ta-pravnikiv-yaki-ye-uchasnikami-sudovih-prova-dzhen-shhodo-sudovoyi-sistemi-sudovoyi-reformi-ta-spriynyattya-koruptsiyi-za-2018-rik>.

THEORETICAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF LEGAL COMMUNICATION OF THE JUDICIARY

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: maklena72@ukr.net

Purpose: *the theoretical and legal foundations of legal communication of the judiciary are studied in the article. The principles of publicity and openness of justice are analyzed. Research methods:* general scientific, historical, sociological, statistical, and comparative methods are used in the work. **Results:** *the concept of legal communication of the judiciary, its forms and methods have been clarified. It is concluded that the legal communication of the judiciary is an important factor in implementing the principle of publicity and openness of justice, increasing the level of public confidence in the court under the conditions of the information and legal society. Discussion:* finding ways to improve legal communication of the judiciary.

Legal communication of the judiciary is a set of processes and forms, using the appropriate means provided by the subjects of the judiciary for the proper performance of the tasks and powers of the courts, implementation of the principles of openness and publicity of the judicial process, public confidence in the judicial system. Forms of legal communication of the judiciary: a) an information one, which is conditioned by the right of citizens to receive information on the content of the activity of the bodies of the judiciary; b) a procedural one, which is directly related to the broadcasting of the judicial processes; c) an organizational one, which provides for the implementation of various court-organized activities, which increases the level of communication of the court with other social institutions and citizens; d) an electronic one, which significantly simplifies the court's interaction with users of court services.

Methods of legal communication of the judiciary: maintaining its own website / web portal, social networking, interviews with court staff; communication with journalists, organization of educational events, open days by courts, broadcasting of judicial processes by technical means of courts, organization of work of the court communication team.

Keywords: *law; communication; legal communication; principles of publicity and openness; the judiciary; information and legal space.*